

ПЕРШІ КОНТАКТИ УГОРЦІВ ІЗ СЛОВ'ЯНСЬКИМ СВІТОМ

В історії розвитку угорський народ пройшов довгий, складний та суперечливий шлях. Вже пройшло 1100 років з моменту утворення Угорщини, але до сих пір в історії цієї держави залишилися події, які викликають спори і суперечки. Поки ще не визначена остаточно концепція географічного місцезнаходження історичної прабатьківщини стародавніх угорців, є деякі сумніви щодо визначення хронології окремих періодів історії цього народу. Суперечності існують також в галузі лінгвістики та антропології. Не існує єдиного погляду і на такий проблематичний аспект, як взаємини угорців з іншими народами, у першу чергу із слов'янами.

В історичній науці існує більш-менш єдиний узгоджений розподіл історії угорців до здобуття Батьківщини на три великих періоди: 1) фінно-угорський; 2) угорський та 3) мадярський. Якщо останній період, який охоплює часи проникнення угорців у Тисо-Дунайську низину та утворення держави, географічно та хронологічно більш визначений, то перший і другий, особливий перший, періоди оточені масою гіпотез та припущень. Головні дискусії точаться навколо питання про знаходження стародавньої батьківщини угорців, так званої Magna Hungaria. Єдиної, загальноузгодженої лінії відповіді поки що не має. Предки угорців були на першій стадії кочування, яка передбачала існування постійних поселень, до того ж, у цей час угорці ще не виділилися із величезного етнічного масиву утробіїв (Плетієва, 1982, с.29). Більшість дослідників погоджуються з тим, що прабатьківщиною угорців був Середній та Південний Урал, а також частково прилеглі до гір території басейна р.Камі. Ця теорія підтримується дослідником Бадером О.Н. (Бадер, 1972, с.11). Що стосується Заураля, то тут досить важко визначити ступінь заселення цього регіону угро-фінами. Скоріше всього, частина угро-фінів проникла сюди, постійно мігруючи у різних напрямках. Проти цього виступає Чебоксаров Н.Н. який стверджує, що предки угорців навпаки проникли у Європейську частину Уралу з Азії (Чебоксаров, 1952, с.41).

Дослідники Й.Деер, Г. Фехер, Д.Моравчик та ін. припускають існування кавказької чи кубанської прабатьківщини. На їх думку угорські племена, відомі під назвами оногур, сабір та турок, близько 463 р. прийшли на Північний Кавказ та знаходилися тут до початку IX ст. (Шушарин, 1961, с.133). Подібні висновки будуються на основі даних мовознавства (зв'язок між назвою "оногур" та "утрами") (Lizanes, 1996, с.3), хоча археологічні знахідки не підтверджують цю гіпотезу. Якщо брати за основу регіон Поволжя, на північ від сучасного Волгограду, то його степові простори скоріше за все були не прабатьківщиною, а першим об'єктом експансії угорців у західному напрямку. Загально відомо, що міграція чи переселення народів відіграють досить відчутну роль у етнічних процесах. Але в різні періоди історії існування людських суспільств ця роль далеко не однакова. Особливо цей процес важливий для народів, які тільки всту-

пали на шлях державотворення. Масові міграції кочового та напівкочового населення, яке знаходилося на перехідному етапі між 1 та 2 ступенями кочового способу життя, були важливою складовою частинною етнічних процесів, що охопили територію Східної Європи у VI – X століттях (Алексеев, Брамлей, 1968, с.35).

Потреба в міграції угорців виникла у VI- VII століттях і була викликана цілим рядом суб'єктивних причин: демографічний вибух, пошук нових пасовищ та ін. (КІУ, 1997, с.10). Зараз важко визначити, яка основна причина спонукала угорців рушити на Захід, але це відбулося і маси народу переправилися через Волгу (в районі сучасного Саратова) та опинилися на березі Дону (Москаленко, 1972, с.194). Існує версія, яка заснована на відомостях з Угорського Аноніму, що угорці спочатку опинилися, після переправи через Волгу, у бісєйні Оки і вже тут вперше вступили у контакт із слов'янами (Шушурин, 1961, с.137). Просуваючись на Захід угорці підпали під вплив і навіть у залежність від болгар-тюрк. Досить довгий час співіснуючи на території між Доном та Волгою, угорці багато запозичили слів болгарського (тюркського) походження, що свідчило про великі зміни у матеріальному та виробничому житті угрів (Bartha, 1975, p.56). Величезна заслуга угорців у цей час полягає у тому, що вони не розчинилися у конгломераті тюркських народів і з найменшими етнічними "втрацатами" для себе продовжували залишатися досить сильним та монолітним об'єднанням, яке знаходилося на стадії військової демократії, мало вже досить міцну родову аристократію, більш-менш єдину мову (яка поступово збагачувалася за рахунок слів інашомовного походження), та міцним етнічним самоусвідомленням себе, як окремого народу. Це самоусвідомлення відображало рівень етнічної зрілості угорців, які почали називати себе мадярами. Згідно з останніми мовознавчими принципами назва народу з'явилася з двох слів – "мон" (говорити) та "ер" (чоловік) (КІУ, 1997, с.11). Це традиційний засіб утворення самоназви, протиставлення себе, як народу, що вміє розмовляти зрозумілою мовою та народів, які розмовляють іншими не зрозумілими мовами для угорців. Аналогічно можна навести приклад слов'ян, які відділяли себе від німців тим, що вони вміли говорити, "нести слово" (звідси і слов'яни), а німці просто мовчать – німі. До речі угорська назва німців – *pepet*, слов'янського походження (КІП, 1997, с.11), виникла аналогічно з прикладом наведеним вище.

Подібна ситуація склалася у період становлення перших контактів між угорцями та слов'янами, які вперше зустрілися на території верхів'я Дону. Саме цей регіон став першою ланкою у процесі контактів між угорцями та слов'янами. Поступово ця контактна зона розширювалася і згодом вся лісостепова смуга стала територією для спільного використання слов'янами та угорцями (Bartha, 1975, p. 48).

Проблема взаємовідносин між угорцями та слов'янами є актуальною і знаходить у центрі уваги дослідників. Ця цікавість не випадкова: політичні, економічні, культурні, мовні контакти між слов'янами та угорцями не тільки відігравали велику роль у повсякденному житті обох народів, але і мали особливий вплив на їх історичну долю у майбутньому.

Саме з 30-х до 80-х років IX ст. відбувався досить жвавий контакт угорців-кочівників та осілих слов'ян. Але мовні та археологічні дослідження дають докази того, що ці контакти почалися ще раніше. Й.Перені стверджує, що слов'яни почали називати угорців уграми ще у кінці VI ст. Історики вивчають різноманітні аспекти взаємин культур двох етнічних спільнот. Один з таких аспектів – лінгвістичний. Якщо проаналізувати мовні матеріали, які доводять зв'язки угорців із слов'янами, то можна прийти до висновку, що ці зв'язки були досить жвавими, плідними та довготривалими.

Володіючи порівняно високою культурою землеробства, слов'яни стали «джерелом» з якого угорці черпали назви сільськогосподарського реманенту та предметів побуту: *barázda* – борозда, *borona* – борона, *szolga* – слуга, *vajda* – воєвода та ін. Дуже добре процес взаємодії у мовній галузі між слов'янами та угорцями висвітлений у праці П.Лизанца (Lizanec, 1996, ol.3-7).

Але процес запозичень йшов і в зворотному напрямку. Саме від угорців слов'яни запозичили новий вид зброї – це шабля певної форми (Меперт, 1955, с.130).

Відносини між слов'янами та угорцями були різними – від повного несприйняття до відносно мирного співіснування. Є думка про те, що угорці на той час володіли міцною силою примусу – зброєю, яка надавала їм можливість тримати частину слов'ян у прикордонній смузі у прямій підкорі (Москаленко, 1972, с.192). А якщо слідувати текстом Аноніма, то вимальовується картина військового підкорення угорцями Київської Русі та встановлення над східними слов'янами певної форми експлуатації. Скоріше за все, це була не експлуатація у повному розумінні цього слова, а військової набіги угорських загонів. Літописець «Повісті стародавніх літ» порівнює угрів із половцями: угри «ходять аке се половці» (ПВЛ, 1950, с.21). Скоріше за все для автора «Повісті» особливою відмінністю між різними кочівниками не існувало, і угорці як згодом печеніги та половці в цей період активно розбивали, особливо у зимовий період.

Згодом угорці Причорномор'я були витіснені звідси більш могутніми сусідами печенігами, які досить сильно скоротили чисельність угорців, розгромивши їх кочів'я у Етелькозі (Плетієва, 1982, с.22). Все це змусило угорців рушити на Захід.

Література

АЛЕКСЕЕВ В.П., БРАМЛЕЙ Ю.В. К изучению роли переселений народов в формировании новых этнических общностей // СЭ. – 1968. – №2. – С.35-45.

БАДЕР О.Н. О древнейших финно-уграх на Урале и древних финнах между Уралом и Балтикой // Проблемы археологии и древней истории угров. –М., 1996. – С.10-31.

КОРОТКА ІСТОРІЯ УГОРЩИНИ. – Нирельгаза, 1997. – 222 с.

МЕПЕРТ Н.Я. Из истории оружия племен Восточной Европы в раннем средневековье // СА.-1955.-№23.-С.131-168.

МОСКАЛЕНКО А.А. Славяно-венгерские отношения в X в. и древнерусское население среднего и верхнего Дона // Проблемы археологии и древней истории угров. – М., 1996. – С.189-196.

ПЛЕТНЁВА С.А. Кочевники средневековья. – М., 1982. – 188с.

ПОВЕСТЬ ВРЕМЕННЫХ ЛЕТ. – М.-Л., 1950. – 554с.

ЧЕБОКСАРОВ Н.Н. К вопросу о происхождении народов угро-финской языковой группы // СЭ. – 1952. – №1. – С.36-50.

ШУЩАРИН В.П. Русско-венгерские отношения в IX в. // Международные связи России до XVII в. – М., 1961. – С.131-180.

BARTHA A. Hungarian society in the 9th and 10th centuries. – Budapest, 1975. – 147 p.

LIZANEC P. Az ősmagyar – keleti szláv nyelvi és történelmi kapcsolatokról // A magyar honfoglalás és a szlávok. – Debrecen, 1996. – ol.3-9.

Aleshkevich Ya.

THE FIRST CONTACTS HUNGARIAN PEOPLES WITH SLAVONIC WORLD

Summary

The study of relations between different peoples at the definite stage of their historic development always vitas and interesting. The contacts at different levels between Slav peoles and Hungarians have already lasted over 1100 years. It is impossible to understand the essence and depth of these processes without knowledge of the period of the first contacts between the Hungarians and Slavs.

Political, economic, cultural and language contacts between the Hungarians and Slavs in the period of the 30-80-ties of the IXth century did not only play a great role in everyday's life of both peoples but had a special influence on their historic fate in the future. In the given the character of these contacts has been described.